

Тетяна Чупровська
(студентка другого освітнього рівня II курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
Педагогічний факультет)

Т.К. Завгородня
(Наук. керівн. – док. пед. наук., проф.)

Педагогічні умови формування готовності майбутніх викладачів до запобігання педагогічним конфліктам у закладах вищої освіти

Метою діяльності сучасної вищої школи є підготовка висококваліфікованих фахівців та формування професійно-компетентної, соціально активної, креативної особистості. В усіх сферах освіти здійснюється пошук способів модернізації системи професійної підготовки, підвищення її якості на основі використання інтерактивних технологій.

Водночас формування готовності студентів і викладачів до запобігання педагогічним конфліктам у закладах вищої освіти вимагає специфічних підходів до побудови процесу навчання, а саме необхідність врахування їхніх вікових і психологічних особливостей соціального досвіду, рольових функцій в організації освітнього процесу тощо.

У цій статті ставимо за мету визначити і схарактеризувати педагогічні умови формування готовності майбутніх викладачів до запобігання педагогічним конфліктам у закладах вищої освіти (ЗВО), які були розроблені і реалізовані у процесі організації педагогічного експерименту з формування їхньої конфліктологічної компетентності.

Сучасні вчені (С. Баникіна [1], М. Бургін [2], С. Гіренко [5], З. Дринка [6], М. Рибаківа [8], Є. Тонков [10] та ін.) визначили низку педагогічних умов у досліджуваному нами аспекті, але всі вони мають локалізований характер і потребують систематизації. З означених позицій слід передусім стисло з'ясувати суть поняття «педагогічні умови».

У тлумачному словнику української мови поняття «умова» визначається як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення і створення чого-небудь або сприяє чомусь. До них, як правило, відносять зовнішні і внутрішні обставини; те, від чого що-небудь залежить [3]. У філософському розумінні умови трактують як зовнішні обставини, що детермінують виникнення певного явища, як результат цілеспрямованої діяльності. Отже, без наявності таких умов (обставин) бажане явище не може виникнути.

Сутність педагогічних умов у розрізі теорії і практики вищої школи розглядається в працях багатьох вчених (С. Вітвіцька [4], Г. Дубчак [7], Н. Сейко [9], М. Фіцула [11] та ін.). Беремо за основу їхнє визначення як ситуації, за якої компоненти навчального процесу репрезентовані у найбільш оптимальній

взаємодії, що дозволяє викладачу продуктивно викладати та керувати навчальним процесом, а студентам успішно навчатися.

Педагогічними умовами формування готовності студентів і викладачів до запобігання педагогічним конфліктам у закладах вищої освіти слід вважати сукупність заходів у цілісному навчально-педагогічному процесі, що забезпечують досягнення їхньої конфліктологічної компетентності та високий рівень конфліктологічної готовності. Щодо нашого дослідження педагогічні умови розглядаємо як необхідні обставини, створення яких дозволяє підвищити рівень підготовки майбутніх викладачів вищої школи до виконання навчальної і професійної діяльності.

Комплекс педагогічних умов формування готовності майбутніх викладачів до запобігання педагогічним конфліктам у закладах вищої освіти має бути спрямований на ефективне досягнення цієї мети завдяки наповненню новим змістом процесу навчання та його організації на основі ефективних інтерактивних технологій.

Для реалізації цього завдання визначаємо такі педагогічні умови: а) розгляд викладачем студента як самодостатньої особистості, що навчається і має власний життєвий і особистісний досвід; б) самоусвідомлення студентом себе як суб'єкта навчальної конфліктологічної діяльності, а в перспективі і професійної конфліктологічної діяльності; в) вироблення у студента і викладача чітких уявлень про суть, особливості й співвідношення навчально-конфліктологічної та професійно-конфліктологічної діяльності, які пов'язані між собою та відрізняються одна від одної; г) включення у навчальну конфліктологічну підготовку студентів конфліктних ситуацій, які забезпечують розвиток професійної конфліктологічної діяльності та особистісних і професійно значущих якостей фахівця; д) включення в навчальний план підготовки магістрантів спеціальності «Соціальна педагогіка» спецкурсу «Основи педагогічної конфліктології»; е) розробка комплексу науково-методичного забезпечення для його організації і проведення.

Означені педагогічні умови мають реалізуватися в комплексі, що потребує детального розгляду засобів, чинників і механізмів їхньої врахування у процесі дослідно-експериментальної роботи. Розділяємо їх на дві основні групи для детального предметного розгляду.

До першої групи відносимо стимулювання розвитку у студентів мотивації щодо запобігання та конструктивного врегулювання конфліктів. Для цього у дослідно-експериментальній роботі зверталася важлива увагу на подання об'єктивної й оперативної інформації про стан конфліктності в групі, про досвід науковців і викладачів щодо конструктивного вирішення конфліктних ситуацій та

стимулювання студентів до компетентного вибудовування відносин з однокласниками та запобігання виникненню міжособистісних конфліктів у групі.

До другої групи засобів і механізмів реалізації означених педагогічних умов відносимо поетапне засвоєння майбутніми фахівцями конфліктологічних знань і формування у них відповідних умінь і навичок. Ідеться про науково-теоретичні і практичні знання з філософії, психології, педагогіки та осмислення особистого досвіду спілкування в конфлікті тощо. Для набуття готовності запобігти і вирішувати конфліктні ситуації професійного характеру, майбутні педагоги мають знати сутність конфліктів, їхні види, типи, причини виникнення, умови перебігу, а також основи управління ними методикою розв'язання конфліктних ситуацій.

Для вироблення відповідних умінь і навичок було визначено три етапи формування теоретичних знань майбутніх фахівців до запобігання і розв'язання професійних конфліктів. Перший – дедуктивний, що передбачає формування загальних теоретичних знань щодо конфліктних ситуацій з урахуванням понять психолого-педагогічної конфліктології. На цьому етапі студенти вчать: бачити і усвідомлювати конфліктну ситуацію як вираження суперечностей педагогічного процесу; розрізняти об'єктивні і суб'єктивні умови виникнення і перебігу конфлікту; визначати особливості конфліктної ситуації; визначати учасників конфлікту (членів колективу, мікрогруп) з опорою на теоретичні знання з психолого-педагогічних дисциплін; розуміти зміст стратегії поведінки у конфліктній ситуації, яка буде найбільш адекватною у кожній із визначених ситуацій.

На другому – конструктивному – етапі акцентовано увагу майбутніх викладачів на вироблення вмінь: а) будувати ідеальні моделі бажаної поведінки в конфліктній ситуації та способи її запобігання і вирішення; б) оцінювати вплив реальних об'єктивних і суб'єктивних умов виникнення й перебігу конфліктної ситуації та запобігання їй переростання у конфлікт; в) обирати оптимальні шляхи запобігання і вирішення конфліктів на основі аналізу психолого-педагогічної і конфліктологічної літератури, досвіду педагогів і власного досвіду, а також з урахуванням особистісних особливостей конфліктуючих сторін.

Третій – завершальний – етап був спрямований на оволодіння майбутніми фахівцями знаннями і вміннями з побудови карти конфлікту, проведення контент-аналізу конфліктного протистояння на основі певних параметрів практичних ситуацій, які передбачали різні варіанти запобігання або виходу з конфліктної ситуації. Головний акцент на цьому етапі було покладено на розвиток знань у галузі стратегій і технологій запобігання і регулювання конфліктів у середовищі ЗВО. Майбутні викладачі вчилися виявляти причини виникнення, шляхи та способи вирішення конфліктів, обирати прийоми й методи педагогічного і

виховного впливу, моделювали конфліктні ситуації та знаходили варіанти запобігання конфліктам.

Для практичного впровадження означених вище педагогічних умов було розроблено комплекс теоретико-практичних завдань, які мають конфліктологічну спрямованість та формують готовності майбутніх фахівців до роботи зі запобігання і розв'язання конфліктів у ЗВО. На початковому етапі експериментальної роботи студентам пропонувалися репродуктивні завдання, які ілюструють теоретичні положення загальної конфліктології і формують знання про сутнісні ознаки і основні функції конфлікту.

Наступна група – це варіативні завдання, які були спрямовані на розвиток гнучкого мислення, усвідомлення конфліктологічних знань і формування здатності відтворювати засвоєні знання для одержання нових. Вони передбачали вибір теоретичних положень, необхідних для правильного рішення. Саме варіативні завдання допомагали майбутнім фахівцям самостійно знаходити відоме, зіставляти його з невідомим та встановлювати зв'язки між ними. Цей тип завдань сприяв оволодінню прийомами перенесення знань у нові умови, підвищенню активності студентів, забезпечував кращу організацію пізнавальної діяльності.

Третю групу склали узагальнюючі завдання, які передбачають формування теоретичних знань з планування і вибору оптимальних засобів і способів управління конфліктами. Під час їхнього виконання студенти-магістранти мали змогу розвинути творчу уяву, проектувати процес розв'язання конфліктних ситуацій, вибрати засоби й методи, адекватні цілям і характеру конфлікту у ЗВО.

Четверта група – це конкретні завдання, які пропонувалися студентам-магістрам для реалізації означених педагогічних умов. Вони були спрямовані на оволодіння знаннями і навичками медіатора, як учасника конфліктологічного процесу. Ці завдання вимагали від студентів-магістрів засвоєння нових знань, використання різноманітних засобів і методів їхнього застосування, тому вирішення цих завдань було пов'язане з важливими мислинневими процесами: аналіз і синтез, порівняння і узагальнення тощо. Водночас, вони розвивали теоретичні знання щодо класифікації конфліктів, створення інноваційних способів запобігання і розв'язання професійних конфліктів у ЗВО тощо.

У п'ятій найскладнішій групі запропоновані студентам-магістрам завдання для реалізації вказаних педагогічних умов мали творчий характер, зокрема вони були пов'язані з оцінкою і доказом правильної або неправильної педагогічної дії з виявленням прорахунків, які могли привести або призвели до конфліктів. Ці завдання сприяли формуванню знань і навичок щодо їхнього оперативного застосування у нестандартних умовах саме для запобігання виникненню конфліктів.

Означені групи завдань були представлені у робочій програмі та комплексі психолого-педагогічних навчальних матеріалів з проведення спецкурсу «Основи педагогічної конфліктології» та позааудиторної роботи з учасниками експериментальної групи.

Отже, визначені педагогічні умови та чинники, засоби і механізми їхньої реалізації у своїй сукупності мають справляти позитивний вплив на розвиток мотивації щодо вдосконалення конфліктологічної готовності студентів-магістрів; формування наукових психолого-педагогічних знань і практичних умінь навичок щодо забезпечення безконфліктної взаємодії у навчально-виховному процесі ЗВО та наступній професійній педагогічній діяльності; на вдосконалення необхідних для цього особистісних якостей (ініціативність, упевненість у собі тощо); вироблення практичних умінь і навичок з оперування знаннями в конфліктних ситуаціях, планування майбутньої професійної діяльності щодо запобігання конфліктів у ЗВО; розвиток навичок самоаналізу і самооцінки щодо особистої готовності до запобігання і розв'язання професійних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Банькина С.В. Конфликтологическая компетентность. Астрахань, 1997. 122 с.
2. Бургін М.С. Конфлікти у педагогічних системах: методологічний аналіз Конфлікти в педагогічних системах: зб. доп. наук.-практ. конф. Вінниця: ВДТУ, 1997. : ВДТУ, 1997. С.42-44.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. К.: Центр навч. літ., 2003. 316 с.
5. Гиренко С.П. Особенности педагогических конфликтов между педагогами и старшеклассниками и их предупреждение: автореф. дис... канд педагог. наук: 13.00.01. Харьков, 1998. 24 с.
6. Дринка З. З. Дидактические условия подготовки студентов к решению профессиональных конфликтологических задач: автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.01. Калининград, 2000. 20 с.
7. Дубчак Г.М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі: автореф. дис...канд. псих. наук: 19.00.01. К., 2000. 20 с.
8. Рыбакова М. М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе: кн. для учителя. М. : Просвещение, 1991. 128 с.
9. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Житомир, 2002. 260 с.
10. Тонков Е.Е. Теоретические основы педагогического управления организационными конфликтами: автореф. дис... д-ра педаг. наук: 13.00.01. Белгород, 2000. 39 с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. К.: «Академія», 2000. 544 с.